

הפיכה צבאית נוסח ישראל מאת ג'סיקה טברובסקי

בבית ספר תיכון בעיר דרומית מתקיימת מסורת רבת שנים בשם "הת"ס", תרגילי סדר. בכל שנה כיתות שכבה ט' מציגות מפגן צעידה המשלב תרגילי חובה לצד תרגילי רשות. את הכיתות מצעידה קבוצה של משצ"ים (מדריכי שלח צעירים), הלומדים בכיתות י'–יב'. כל כיתה מקבלת משצ"צ בכיר מכיתות י"א וי"ב ומספר משצ"ים צעירים מכיתות י' המשמשים ביחד כקבוצת פיקוד והדרכה לכיתה. במועד חגיגי לקראת חנוכה, הכיתות מציגות את הכוריאוגרפיות לראווה במין תחרות שהמנצח בה מקבל כבוד גדול וטיול כייפי. השופטים הם תלמידים בכיתות הגבוהות יותר, שהשתתפו ב-"ת"ס" בעבר ושהיום הם חיילים וחיילות. תלמידים שלא רוצים להשתתף מאויימים באי שיתופם בטיול השנתי. משתמע מכך שההשתתפות במסורת זו היא חובה. חוסר השתתפות כרוך בעונש על השתמטות, עריקה.

עד כה הכל היה בסדר אם היה מדובר בפנימייה צבאית או בבית ספר טכנולוגי של חיל האוויר. אלא שכאן מדובר בבית ספר תיכון מקיף. בית ספר אזרחי.

במדינת ישראל לא תיתכן הפיכה צבאית. הסיבות לכך לא נובעות מהיותו של צה"ל "צבא העם", אלא מכך שאין צורך בהפיכה צבאית במדינה שבה הצבא שולט בהגמוניה של מיליטריזם קוגניטיבי. הפיכה מוגדרת כאקט שמשנה, בזמן קצר יחסית, את פני החברה בכך שמשנה את הקבוצה השלטת. פניה של חברה מיליטריסטית מאופיינת במובנים שונים בשלטון צבא. מהו מיליטריזם קוגניטיבי? הביטוי מבטא השתלטות של תכונות הקשורות לנורמות צבאיות של חשיבה, דימוי והתנהגות. המושג רחב יותר ממוסדות הצבא והביטחון וכאשר ההשתלטות היא ברמה גבוהה אינה מורגשת כלל. בית הספר התיכון בדרום הארץ הוא דוגמה אחת מני רבות המראה את האופן שבו נקבעים דפוסי חשיבה צבאיים. פרופסור ברוך קימרלינג, שהיה סוציולוג ישראלי בולט ועסק בנייתו של החברה הישראלית, מציג מבט מרתק במאמרו "מיליטריזם בחברה הישראלית" (1993), "אנו חברה מיליטריסטית מובהקת. מיליטריזם זה הוא העקרון המארגן המרכזי שסביבו נעה החברה הישראלית, פועלת, קובעת את גבולותיה, את זהותה ואת כללי המשחק הנהוגים בה." מכלול מושרש של ערכים, צורת חשיבה, שיפוט ותפיסות צבאיות בחברה הישראלית תורם לזהות החברה ולכללי משחק כאלה שתחתיהם אנשים רבים מסוגלים לטעון שהם לא בצבא, או שאינם "צבאיים", אך בו בזמן לבטא את אותן תפיסות צבאיות. שלושה מימדים למיליטריזם, הניתנים לצירופים שונים: ראשית, המימד הכוחני-פוליטי- שלטון צבא ישיר או עקיף. שנית, המימד התרבותי- הצבא כסמל קולקטיבי הכולל סרטים, טקסים, חוויות ציבוריות שמרכזן הצבא, ארגונים כמו צבאיים-תנועות נוער, שירי תהילה למלחמה, אנדרטאות, ימי זיכרון, שיח לוחמים. "הפטריטיזם הצרופ" של סופרים, משוררים ואנשי תקשורת שמגוייסיים לתהילת המלחמה, למרות שמעולם לא חוו מלחמה כמו שחוו אותה הלוחמים עצמם. המלחמות הן

חלק מרכזי של החוויה הקולקטיבית ומוסדות חוץ צבאיים משתמשים בצבא כמקור לגיטימציה, מכשיר שליטה ושמירה על הסדר החברתי הקיים. ולבסוף, המיליטריזם הקוגניטיבי- "State of mind", מיליטריזם החודר תרבותית ומבנית. ביטויים גלויים וחבויים מוסדיים ותרבותיים. הכל מובן מאליו. הנחות יסוד מתחום הצבא עומדות בבסיס החשיבה ותפיסת המציאות. המשמעות החברתית של השרות הצבאי אדירה. כל החברה כולה מכוונת ומוכנה למלחמה בכל רגע. תחרות הת"ס מורכבת מביטויים גלויים וסמויים של מיליטריזם. זו הגמוניה, אין איש המביע ביקורת, אין איש המעלה שאלת לגיטימיות של תהליך כזה בתחום בית הספר, אין איש המצביע על הבסיס הערכי הצבאי המובהק ומעלה שאלות לגבי תפקידו בבית הספר. מורות, מחנכות והנהלה חווים גאווה, הורים התרוממות רוח ותלמידים התרגשות במקרה הטוב, וניכור במקרה הרע. המצב מובן, הגאווה והתרוממות הרוח הן תוצאה של החברה בה אנו חיים. חברה שכך בנינו אותה. חברה מיליטריסטית מובהקת. הרי ילדינו = חיילינו וכל קירבה לאתוס הבטחוני היא קירבה ל-"קדושה". כאן מתגלה כוחה של "התורה" הצבאית בכל הפאר המלווה אותה.

איזו מין חברה אנו מאחלים לעצמנו?

ההנחות הסמויות- גלויות הרווחות בחברה הישראלית, שהסכנה הקיומית היא תמיד מידית, שהקונטקסט הבין לאומי תמיד יביא למלחמה גדולה יותר, שהמציאות היא של מלחמה פוטנציאלית תמידית ושככל שנשקיע משאבים בביטחון הוא יגדל, שלעולם לא תהיה רמת ביטחון מקסימאלית ומספקת, ראיית האדם-האויב כלא רציונאלי, אנוכי ורע, ושקונפליקטים חלוקתיים וערכיים ניתן לפתור רק על ידי שימוש בכוח הן אותן ההנחות המדויקות של המיליטריזם הכוחני-פוליטי ממש. נוסף על כך, המבנה הפוליטי מאבד את האוטונומיה שלו ומורכב בהרבה מקרים מאנשי צבא בדימוס. במדינת ישראל לרמטכ"ל יוצא סלולה הדרך אל משרד הביטחון. השאלה העולה כאן היא, האם לא מין הראוי שהחלטות המדיניות יתקבלו על ידי אזרחים ולא אנשי צבא בלבד? במציאות כזו הנוף הפוליטי- חברתי לא מסוגל להביע אלטרנטיבה ולהציע חלופות לגישה הצבאית. מכאן שבמדינת ישראל לא תיתכן הפיכה צבאית. כבר יש לנו אותה.